

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ НА ПРИНЦИПАХ САМОРОЗВИТКУ

У статті досліджено основні принципи концепції саморозвитку регіону, її теоретичне підґрунтя в розрізі світових економічних шкіл. Запропоновано деякі інструменти мобілізації ендогенних конкурентних переваг Одеської області, а також відповідно формування Одеського субрегіону.

The main principles of the region's self-development concept, its theoretical basis in accordance with world economic schools have been researched. The some instruments of mobilization of endogenous, in particular the forming of the Odessa subregion has been proposed, its strengths and weaknesses have been determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В практиці регіональної політики радянських часів за основу було взято принцип «вирівнювання» для подолання економічної відсталості деяких територіальних утворень. Розміщення продуктивних сил ставило ту ж саму мету. На перший погляд такий підхід був ефективним, сприяв соціально-економічному зростанню депресивних регіонів, проте порівняно з економічно більш розвинутими регіонами відставання зберігалось, або, навіть, зростало. Натомість цей підхід породив пасивність, безініціативність, укорінення утриманської ідеології регіонів, які не шукали власних шляхів розвитку, а розраховували на підтримку центру. Де в чому таке відношення зберіглося і в регіонах незалежної України. Проте в новому конкурентному контексті, коли регіони стали самостійними учасниками конкурентних процесів, виникає необхідність пошуку нових підходів до розвитку регіону. Концепція саморозвитку також націлена на вирівнювання соціально-економічних рівнів розвитку регіонів, але за рахунок інших інструментів – мобілізації власних резервів відповідно до самостійно розробленої програми дій.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Принципам теорії саморозвитку регіону присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як В. М. Геєць, М. І. Долішній, І. М. Вахович, М. І. Скрипниченко. Серед російських науковців, роботи яких присвячені різним аспектам теорії ендогенного розвитку регіону, можна виокремити наступних: М. М. Некрасов, Г. Г. Фетисов, Г. Г. Орешин, О. І. Татаркін, С. Дорошенко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Концепція саморозвитку регіону, мобілізації ендогенних чинників його росту досліджена в багатьох зарубіжних та вітчизняних наукових роботах. Проте, недостатньо дослідженим залишається питання щодо інструментів практичної реалізації принципів теорії саморозвитку регіону, адаптації світового досвіду до реалій економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити механізми мобілізації ендогенних конкурентних переваг регіону та формування на цій основі конкурентної політики регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше ознаки парадигми регіонального саморозвитку із орієнтацією на принципи територіального госпрозрахунку, переходу регіонів на самоокупність та самофінансування почали з'являтися в другій половині 20-го століття. Хоча моделювання ідеального суспільного устрою на основі самозабезпечення уходить корінням до IV-III ст. до н. е. в теорії Платона та Аристотеля. Подальшого розвитку теорії регіонального саморозвитку набули в теоріях Дж. Стюарта, А. Смітта, Д. Рікардо, які наголошували на необхідності виробництва товарів з мінімальними витратами.

Європейська школа ендогенного розвитку представлена наступними теоріями. Перші підходи, засновані на теорії промислової організації (Бекаттіні, 1979 та 1987; Бруско, 1982; Кампі, 1992 та 1993; Пайоре та Сабел, 1984; Портер, 1990) зводилися до аналізу

теоретичних та практичних аспектів та ефектів процесу організації виробництва. Дані теорії були розвинуті Антоніо Васкус-Баркро відповідно до теорії якого, концепція ендегенного розвитку пов'язана з ендегенним процесом індустріалізації. Також ним були досліджені механізми активізації економічного росту регіону. В основу даних теорій було покладено більш ранні теорії, зокрема теорія перехідного росту та капіталізації. Згідно із цією теорією ендегенний розвиток включає до себе процес капіталізації, тобто акумуляції капіталу за рахунок спрямування ресурсів від розвинутих галузей до відносно нових. Представниками цієї теорії є Левіс (1954, 1958) та Раніс (1961, 1974). В середині 70-х років ХХ століття було засновано японську школу ендегенного розвитку, засновницею якої стала Тсурумі. Згідно з її теорією, ендегенний розвиток це процес активізації можливостей індивіда, кожної організації в регіоні з метою досягнення спільних цілей людства. В Латинській Америці та Азії політика ендегенного розвитку базується на координації соціально-економічних проектів через приватно-державне партнерство, міжнародні агенції та недержавні організації [1; 2]. Представниками російської школи ендегенного розвитку регіону є М. М. Некрасов, Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин, О. І. Татаркін, С. Дорошенко. Серед вітчизняних вчених, роботи яких присвячені дослідженню теорії ендегенного економічного розвитку, можна виокремити В. М. Гейця, М. І. Долішнього, І. М. Вахович, М. І. Скрипниченко. Зокрема, В. М. Геєць та М. І. Скрипниченко обґрунтовують необхідність переходу від екзогенно залежної до ендегенно орієнтованої стратегії розвитку економіки [3, с.95-107]. На думку авторів, вибір ендегенно орієнтованої моделі має забезпечити країні випереджаючий розвиток на довгострокову перспективу, що дозволить гармонізувати цільові орієнтири стійкого росту, підвищити якість життя, інституційних перетворень, інноваційно-інвестиційної модернізації, структурно-технологічного оновлення, інтеграції у світову економіку на конкурентних засадах. Узагальнюючи існуючі підходи до трактування сутності поняття «саморозвиток регіону», дамо визначення: саморозвиток регіону – здатність регіону в умовах мінливого ринку забезпечувати соціальні стандарти якості життя на основі розширеного відтворення валового регіонального продукту переважно за рахунок ендегенних дохідних джерел та інноваційних ресурсів. Тобто, саморозвиток – це процес, що базується на ендегенних факторах росту.

Проте успіх саморозвитку регіону залежить не лише від ефективності використання внутрішніх можливостей та ресурсів регіону, але й врахування впливу екзогенних факторів, тобто факторів зовнішнього середовища.

Нестабільність зовнішнього середовища, яка з роками все більше посилюється. Кризові явища в глобалізованій економіці стають частішими та непередбачуваними, їх причини полягають у вадах сучасної неоліберальної моделі глобалізму, заснованої на принципах «Вашингтонського консенсусу».

Слід зазначити, що ендегенний розвиток не передбачає ізоляції від зовнішнього середовища. Навпаки, ендегенний підхід до розвитку регіону передбачає ефективну інтеграцію до світогосподарського простору, але на принципах пріоритетності регіональних інтересів.

У зв'язку зі складністю управління регіональним розвитком під впливом двох процесів: по-перше, форсованим вибудовуванням вертикалі влади, що стало наслідком обмеження ініціатив регіональних та муніципальних систем; по-друге, зростаючої потреби у забезпеченні сталого, гармонійного соціо-еколого-економічного розвитку, яка потребує ефективного використання конкурентних переваг, резервів та джерел росту: глобальних, національних, регіональних, муніципальних, локальних та ін. – саморозвиток стає платформою конкурентної регіональної політики. Ефективними інструментами впровадження принципів саморозвитку регіонів є міжрегіональна та внутрірегіональна інтеграція із використанням таких інститутів, як приватно-державне партнерство, кластери, технополіси та технопарки, центри трансфера технологій тощо, що за оцінками спеціалістів, дозволить підвищити наукоємність виробництв, що інтегруються, до 35-50% [4, с.54]. Для ефективної реалізації конкурентних переваг регіону в умовах фінансово обмеженої регіональної політики необхідною є мобілізація ресурсів регіону.

Зокрема, отримання синергетичного ефекту ендogenous розвитку регіону, як свідчить світовий досвід, можливо за рахунок формування субрегіонів, які представляють собою невід'ємну частину території регіону, що має певні географічні, економічні, соціальні, інші відмінності від інших частин його території.

Так, наприклад, в Одеській області склалися передумови для формування Одеського субрегіону, до якого тяжіють 4 міста – Одеса, Іллічівськ, Теплодар, Южне, та 3 райони – Біляївський, Овідіопольський та Комінтернівський. Територія субрегіону становить 12% від загальної площі області, а кількість населення станом на 01.01.2010 р. – 55% від населення області.

Роль Одеського субрегіону у створенні валового регіонального продукту має тенденцію до зростання: доля субрегіону у період 1995-2008 рр. в обсязі інвестицій в основний капітал області зросла з 72,8% до 91,6%, а в людському капіталі області – з 62,3% до 76,1% [5, с.52-53]. Для активізації процесу саморозвитку регіонів України, за нашим переконанням, має бути здійснений об'єктивний, всебічний аналіз конкурентних особливостей кожного із регіонів, на основі чого має бути складено кадастр конкурентних переваг регіонів. Даний кадастр має стати основою для розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів на довгострокову перспективу.

Не дивлячись на велику кількість теоретичних розробок в сфері саморозвитку регіону, вони недостатньо впроваджуються в практику і регіони України продовжують розвиватись за традиційною схемою, яка передбачає надмірну залежність від екзогенних факторів росту.

Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України в рамках бюджетної теми «Формування конкурентоспроможної економіки регіону Українського Причорномор'я із урахуванням екзогенних та ендogenous факторів інноваційного розвитку» розроблені методологічні підходи до формування кадастру конкурентних переваг регіону.

Практичну апробацію дані методологічні підходи отримали в рамках проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» USAID. За допомогою методу експертних оцінок та SWOT-аналізу були визначені сильні та слабкі сторони Одеського економічного субрегіону.

Дослідження показали, що субрегіон має 42 важливі конкурентні переваги, що згруповані наступним чином: сприятливе географічне розташування, потужний морегосподарський комплекс, розвиненість транспортної інфраструктури та комунікацій, високий експортний потенціал, потужна інноваційно-наукова, освітня, технологічна інфраструктура та потенціал, висококваліфіковані кадри, розвиненість туристичної інфраструктури.

Проте існує 16 слабких сторін, що зменшують конкурентні переваги, що згруповані наступним чином: нецільеспрямована державна інвестиційно-інноваційна політика на рівні регіону, незначні мінерально-сировинні ресурси, низький рівень співпраці між владою та бізнесом, корупція та «тінізація» економіки. Розгорнутий аналіз сильних і слабких сторін Одеського субрегіону представлений на рис. 1.

Висновки і перспективи подальших розробок. Формування політики конкурентоспроможності на принципах саморозвитку – імператив сучасного конкурентного середo-вища, до якого регіони мають інтегруватися на принципах пріоритетності регіональних інтересів.

В Одеській області та Одеському субрегіоні існують усі необхідні ресурси для ендogenous розвитку, а за належної організації процесу управління, залучення до цього процесу нових форм та інститутів забезпечиться можливість здійснення ривку соціально-економічного розвитку регіону до нової якості росту та більш високої конкурентоспро-можності.

Перспективою подальших досліджень є розробка дієвих інструментів впровадження принципів саморозвитку в регіональну політику підвищення конкурентоспроможності.

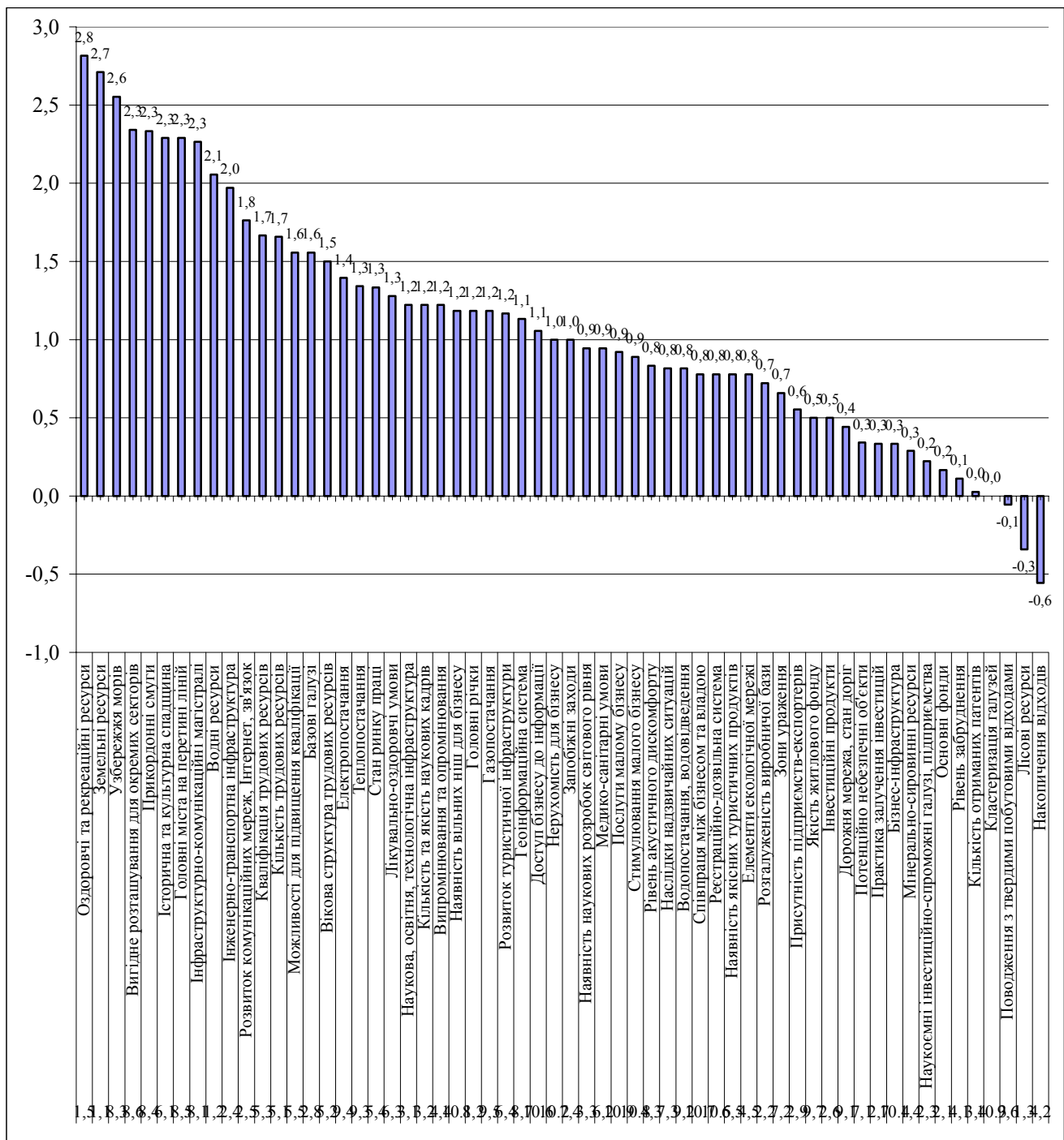

Рис. 1. Аналіз сильних і слабких сторін Одеського субрегіону

Список використаної літератури

1. Do My Hein [Electronic source]. – Access: <http://www.grips.ac.jp/vietnam/VDFTokyo>.
2. Bill Slee. Endogenous Development [Electronic source]. – Access: <http://ressources.ciheam.org>.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця]. – К.: Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003. – 1008 с.
4. Татаркин А. Формирование саморазвивающихся регионов и их функционирование / А. Татаркин, Д. Татаркин // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 5. – С. 50–56.
5. Парасюк І. Стан та тенденції територіальної концентрації економіки Одеської області на прикладі Одеського субрегіону / І. Парасюк // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 51–53.

Прийнято до друку 24.05.2011